

Valgevene võinädal: paiksed tunnused ja hetkeseis

Alena Leškevitš

Valgevene Kultuuri, Folkloori ja Kirjanduse Uurimise Keskuse teadur
sionniaviecier@gmail.com

Teesid: Artiklis antakse ülevaade võinädala (*maslennitsa*, vastlanädal) tähistamisest Valgevenes, kirjeldatakse kohalikke eripärasid ja tähistamise hetkeseisu.

Valgevene kalendrikombestikus paigutub võinädal talvise ja kevadise kalendritsükli piirile. Kogu Valgevenes on kombeks süüa võinädalal pliine ja piimatooteid, korraldatakse mitmesuguseid sõite, käiakse külas, lauldakse. Püha paiksed variandid on olnud väga mitmekesised. Põhja-Valgevene eripäraks võib pidada võinädalal korraldatud maskeerimisi ja nn matusemänge, mis leidsid aset naistepüha ajal. Vitebski, Mogiljovi ja Minski oblasti (Valgevenemaa kirdeosa) piirialadelt on talletatud meenutusi noorte perede ja ämmaemandate austamise ja vastavate rongkäikude kohta, vallaliste noormeeste märgistamisest liistu abil, kiikumistest, lihavõttelaulude laulmisest – neis mälestustes on esindatud võinädala kogu mitmekesisus. Valgevenemaa idaosale oli iseloomulik õlgkujude põletamine võinädalal, lõunas oli kombeks vastlate ajal kevadet kutsuda. Selleks küpsetati linnukujulisi saiu ja kooke. Kevadiste rituaalide hulka liigitavad uurijad ka kiigel kiikumise, mis oli tuntud peamiselt Valgevene põhjaosas. Lääne-Valgevene vastlaaja kõige ehedam erijoon on nn naisteriitused.

Vastlanädala kombestikus on ka tänapäeval säilinud arhailised motiivid, kuigi Valgevene linnades on nüüdisajal enamasti levinud mitte kohalikud, vaid vene kultuuripärandi juurtega vastlakombed, mida levitati Nõukogude Liidu rahvusvabariikide territooriumil 1950.–1960. aastatel massiteabes ja kultuuritöötajate meetodilistes juhendmaterjalides. Suurem osa rituaalidest on minetanud oma maagilise tähenduse, kuid võinädal on säilitanud talle omase mängulisuse, pühadele omase maailmatunnetuse, energilisuse ja aktiivsuse.

Märksõnad: kevade kutsumine, laulud, maskeerimine, nuku põletamine, vastlad

Sissejuhatus

Valgevene rahvakalendris paigutub vastlanädal talvise ja kevadise kalendritsükli vahelisele ajale, tähistades uue agraarse aastaringi algust. Kombestikus domineerib kalendripöörde teema koos esivanemate austamise, maaviljelustaimede, inimese ja loomade viljakuse stimuleerimisega.

Püha valgevenekeelne nimi (*maslenka*) ja selle variandid tulenevad sõnast *maslo* (või), mis viitab piimatoodete olulisele osale pühadeaja toidulaul. Vastlaja eri päevade nimed (*valosse, papelets, zaravinõ, zapuski*) on mõnes piirkonnas kasutusel paralleelselt nimetusega võinädal (*maslennitsa*), mõnes piirkonnas aga iseseisvalt ja eraldi.

Õigeusklikud tähistavad vastlaid terve nädala, see on kaheksas nädal enne lihavõtteid, samas katoliiklastel lõppes võinädal 46 päeva enne lihavõtteid, tuhkapäeval. Pühade kestus varieerus piirkonniti. Andmed katoliiklaste vastlanädalast on katkendlikud, mõnes Lääne-Valgevenemaa piirkonnas, kuhu oli koondunud suurem osa katoliiklikust külaelanikkonnast, ei tuntud seda püha üldse.

Artikkel põhineb 19. sajandist 21. sajandi alguseni kogutud arhiivimaterjalidel ja autori välitöö-materjalidel, selle aluseks on Eesti-Valgevene koostööprojekti seminaril peetud ettekanne.

Vastlate ja vastlalaulude üldjooni

Valgevenemaa vastlaid iseloomustab piimatoodete ja pannkookide söömine, sõidud ja liulaskmine (kelgutamine, liulaskmine mäelt alla), külaskäimised, laulmine, üldine rõõmutsemine kogu vastlanädalal. Kelgutamised, saanisõidud, liulaskmised ja külaskäigud tulenevad ideest, et hoogne liikumine aitab kaasa taimede vegetatsioonile (Valgevenes peamiselt lina ja kanepi kasvule).

Lauludest tõusevad esile pöördumised personifitseeritud vastla poole, armu- ja pulmalaulud, pere- ja olmelaulud, nalja- ja pilkelaulud. Üleskirjutustes domineerivad kolm esimest kategooriat. Vastla poole pöördumise lauludes kujutatakse vastlaid armastatud ja oodatud pühana, rõhutatakse peotoidu rohkust, kirjeldatakse kombetalitusi (lõbutsemine, sõidud). Öeldakse välja kurvastus pidustuste lühiduse pärast. Vastlad esinevad paastu, näljase aja ettekuulutajana.

Arm- ja abielulaulude seas esinevad järgmised süžeed:

- pääsuke viskab võid, tüdruk püüab selle kinni, sulatab ja joodab noormehele (Mazheyka 1981: 81);
- ema ei lase tütart tänavale jalutama (Gílevích 1974: 63);
- tütar hakkab mehele minema (võrdlus, kuidas minna mehele vanale ja kuidas noorele; abielu mitteamastatuga) (Gílevích 1974: 59; Bessonov 1871: 139, 148–149);
- noormees ennustab, kas neiu petab teda (Gílevích 1974: 60);
- noormees kammib ennast vee kohal (AIAEF: 8-1-64-1: 7);
- noormees nutab tüdrukut taga (Sheyn 1874: 70);
- noormehe ja neiu sotsiaalne ebavõrdsus (Sheyn 1874: 72);

- noormees abiellus neiuga pettuse teel (Sheyn 1874: 71);
- Doonau jõgi pulmarongi teel (Gílevích 1973: 348)...

Perekondlik-olmeliste laulude põhiosa pajatab noore naise eluraskustest mehe perekonnas. Kõige populaarsemad süžeed:

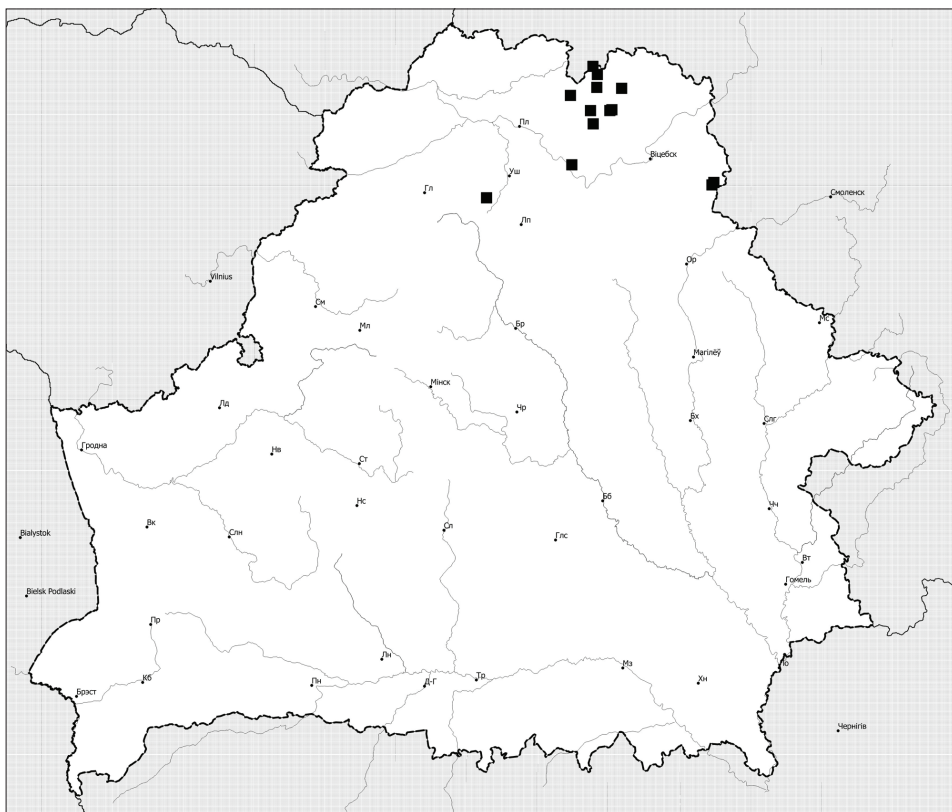
- mees ei luba naist tanumale jalutama (Romanov 1912: 138);
- naist peksti selle eest, et ta kiikus koos tüdrukutega kiigel (Mazheyka 1981: 76);
- ämm või äi saadab minia öösel vee järele (Gílevích 1974: 59–60);
- ämm käskis pühapäeval tööd teha (AIAEF: 8-76-118-2: 11);
- ämm valetas minia peale ja mees tappis naise (AIAEF: 8-1-63-3: 3-5);
- naine ei oska kangast kududa (Mozheiko 1983: 54)...

Maskeerimine vastlapäeval

Valgevene vastlate eripäraks Euroopa kontekstis võib pidada maskeerimist, mis on laiemalt tuntud ja iseloomustab rohkem jõuluaega. Jõulude ajal võib Valgevenes kohata nii antropo- kui ka zoomorfseid tegelaskujusid. Vastlaaja kirjeldustes esinevad valdavalt antropomorfseid tegelased, kuigi maa põhja- ja keskosast on talletatud ka teateid kitseks, karuks ja kureks riietumisest (Yakimenko 1989: 52; AIAEF: 8-89-249, 82–83; 13-11-68; 20-86-7/b; Valodzina 2015:113).

Põhja-Valgevene ilmekas eripära on vastlaaja matusemängud (vt kaart 1), milles osalevad üksnes naised ja millel selle tõttu on naistepühale omaseid teatud riituslikke elemente. Tänapäev toimuvad näiteks Garadoki rajoonis vastlanädala esmaspäeval “Taadi matused” (AFM 2014). Taat on suur nukk, keda mängu käigus naljatamisi maetakse ja taga nutetakse. Maskeeritud tegelased on Arst ja Papp. Ülejäänud osalevad naised ümber ei riietu, kuid nendevahe- listest dialoogidest võib aru saada, et nad esindavad Taadi (lahkunu) naise, armukesti ja pärijaid. Istudes ümber Taadi (nagu päris lahkunu ümber) räägivad naised tema elust. Peamised teemad on Taadi soliidne iga (tegelaskuju esindab sümboolselt algesivanemat) ja tema erootilised seiklused. Arst püüab Taati elustada, aga Papp õnnistab teda hauda. See kultuuri ilming on kantud Valgevene mittemateriaalse kultuuripärandi nimestikku. Varem ei olnud meestel lubatud rituaalsetel “Taadi matustel” viibida, erand tehti ainult muusikule. Viimastel aastatel seda reeglit enam nii rangelt ei järgita.

Varasemal ajal “maeti” samas piirkonnas samuti nagu Taati, ka Eide kuju. Mõnes paikes traditsioonis võis Eide rolli mängida ka elav naine (Varfalameyeva 2004: 67–68). Traditsiooni see osa ei ole tänapäeval enam käibel.

Kaart 1. Vastlaaja matusemängude levik Valgevenes.

Vastlate ajal toimuvad naisteriitused on iseloomulikud Valgevene lääne- ja keskosale (Varfalameyeva 2006: 84; 2010: 115–116) ning neid korraldasid nii katoliiklased kui ka õigeusklikud. Tavaliselt toimusid need paastu-eelsel neljapäeval ja neid kutsuti valosseks, mis tulenes pühak Vlassi nimest, seoseid võib olla ka paganliku koduloomade kaitsja Velesiga, kelle pühad langesid samasse aega.

Riitused võisid toimuda ka tuhkapäeva-eelsel teisipäeval. Üks selliseid riitusi pidi arvatavasti oma tegevustega esile kutsuma viljaõnne. Laua taga istuvaid ja korjandust korraldavaid naisi külastasid kolm maskeeritut, kes kehastasid aastaaegu. Stefan Kazloŭskí kirjeldab mälu järgi riitust, mida ta nägi väikese poisina 1947. aastal Leedu piiri ääres Astravetsi rajooni Taljušanõ külas (Kazloŭskí 2015). Selle riituse juures ei tohtinud viibida mehed ega vallalised tüdrukud. Temal lubati juures viibida, sest last ei peetud veel

meheks, samas täiskasvanud meest või noorukit võisid riituses osalevad naised piilumise korral isegi vigastada. Autoril pole õnnestunud naisteriitustega välitöödel kokku puutuda.

Vallaliste märgistamine liistuga

Vitsiebski, Magiljovi ja Minski oblasti piirimailt (Valgevene kirdeosa) pärinevad üleskirjutused noorte perede ja eakate ämmaemandate vastlarongkäikudest, liistude tõmbamisest, kiikumisest, vastlalaaulude laulmisest – siin on vastlakombestik esindatud kõige mitmekesisemalt. Liistu funktsioonis kasutatakse eri mõõdus puutükke või mitmesuguseid esemeid (paberist lill, uhmer, ukсед, tikutoos, küna, nõõri otsa riputatud võti, nõõr, mille otsa on seotud rõngikud, kommid või pudel). Liistuga sooritatud tegevusi kirjeldatakse kui “tõmbamist, tirimist, sikutamist, vedamist”, “kõitmist”, “riputamist”, “kinni jäämist”, “viibutamist”.

Foto 1. Viciebski oblasti Lozna rajooni Võhodtsõ külas pakub naine 27. veebruaril 2014. aastal vastlanädala neljapäeva külakosti neile, kes on külas ringkäiku tegemas ning selle käigus riputasid talle ja ta mehele kaela liistu. Alena Leškevitši foto 2014.

Kunagi laiemalt levinud liistu riputamise komme on säilinud tänini Lozna rajooni Võhodtsõ külas. Kombestik on muutunud: algselt riputati liiste *a capella* laulude saatel kaela ainult vallalistele meestele, “karistades” neid vallalisuse ja mitteabiellumise eest, vastu saadi külakosti. Lauljatele tehtavaid kingitusi käsitleti enda väljaostuna, et lauljatest pääseda; pärast söödi külakost ühise laua taga istudes ära. Praegu on külades vallalisi mehe vähe, sellepärast riputatakse nn liist kaela kõigile, nii meestele kui ka naistele, järgneb kogu küla ühislaud. Vallaliste tüdrukute liistuga karistamist kirjeldavad teaduskirjanduses tuntud folkloristid, teateid leidub arhiivikirjapanekutes (Tolstaya 2005: 140; AFM 2015; Novak 2008: 171–172). Tänapäeval saadab liistu riputamist lõõtsa saatel laulmine (AFM 2014).

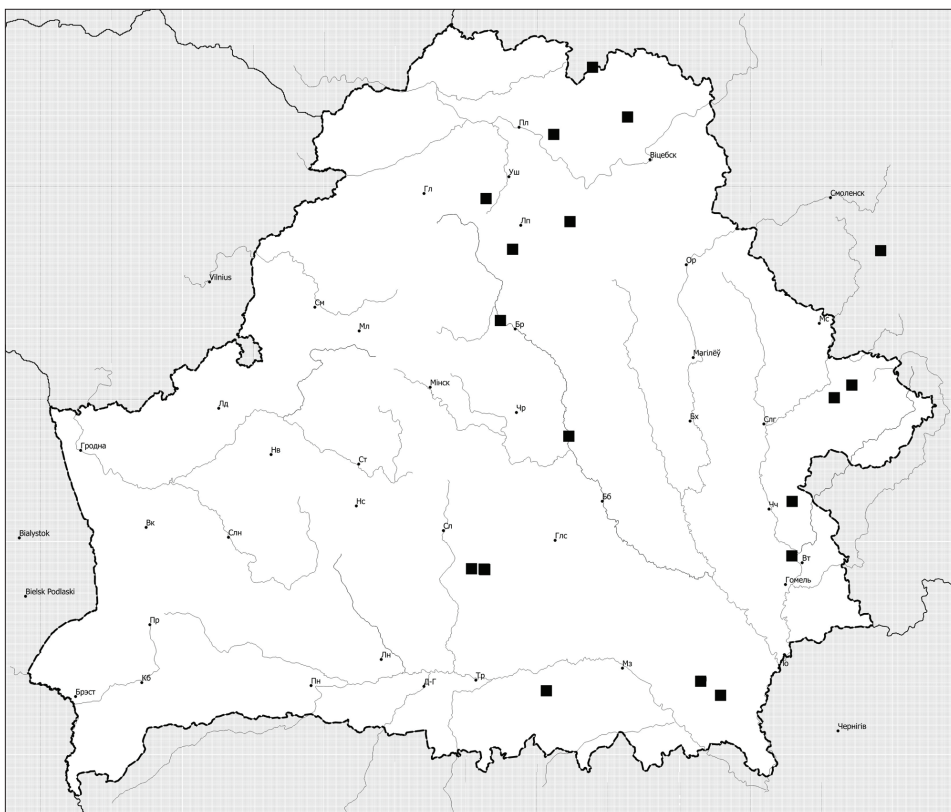
Nn liistude vedamise komme seevastu ei pruukinud olla seotud abieluteemaga, seda võis käsitleda rituaalse korralagedusena: meelelahutuseks veeti liistu naabrite ja tuttavate juurde (Prybylova 2010: 37). Igal juhul nõuti liistu eest lunamaksu. Tänapäevastes üleskirjutustes võivad kombe sümbolistlikud funktsioonid olla ununenud, mistõttu kombestiku peaesmärgina nimetataksegi lunamaksu saamist (Prybylova 2010: 38–39).

Teateid on ka kombestiku dünaamilisest arengust. Näiteks Vitsiebski oblasti Taľatšõni rajoonist (kuulub liistupärimuse kõige sagedasemate teadete piirkonda) pärit informant rääkis, kuidas ta nooruses sõjajärgsetel aastatel töötas Oršas linavabrikus koos ümberkaudsete külade inimestega, ja nemad riputasid üksteisele liiste (AFM 2015).

Liistu vedamine on teinud läbi ka teisi muutusi – näiteks on kommet demonstreeritud laval (AFM 2015).

Vastlanuku põletamine

Valgevene idaosale on iseloomulik vastlanuku põletamine (vt kaarti nr 2). Informantide jutustustes seostatakse nuku põletamist talve ärasaatmisega ja seda praktiseeritakse ka tänapäevastes vastlapidustustes: Nuku põletamine on pannkookide kõrval püha üks peamisi tunnuseid massikultuuris. Tänapäevases tähistuses on täheldatavad arhailised elemendid, kuigi suurem osa linnades korraldatavaid vastlatähistusi pole kohalike juurtega, vaid pärinevad vene kultuurist, mis levis mõnede NSV Liidu rahvusvabariikide territooriumil 1950. ja 1960. aastatel kultuuritöötajatele kasutamiseks mõeldud metoodiliste materjalide ja massiteabe vahendusel (vrd vene talve ärasaatmine). Suurem osa kombestikust on minetanud oma maagilise tähenduse, kuid vastlad on säilitanud pühale omase mängulisuse, maailmatunnetuse, energilisuse ja aktiivsuse (Leškevitš 2016).

Kaart 2. Nuku põletamise levik Valgevenes vastlaajal.

Huvitav on vastlate tähistamise traditsiooni rekonstrueerimise kogemus Minski oblasti Lubańi rajoonis. Sealse kolme folklooriansambli laulumaneer on kantud vaimse kultuuripärandi loendisse. Nende ansamblite naised on lisaks laulumaneerile ka rahvakultuuripärandi mitmete aspektide, sealhulgas kombestiku tundjad. Rajoonis tegutseb ka mitmeid ansambleid, kelle loomine ei ole esialgu loendisse kantud. Sageli elavad nad väikestes ja väheste elanikega küldes. Arvatavasti on see põhjus, miks rajooni kultuuritöötajad korraldavad igas külas eraldi vastlate tähistamise asemel ühe ülerajoonilise vastlapeo, kuhu sõidavad kokku kõik ansamblid. Rajooni vastlapidu võib toimuda kas ühes suurematest küladest või rajoonikeskuses, Lubańi linnas. Iga ansambel demonstreerib oma kodukoha vastlakombeid, muutes kombestiku sel moel vaatamänguks: linakoolna visatakse puu otsa (uskumuse kohaselt peab see aitama kaasa linasaagi suurenemisele ja pika kiu kasvamisele). Samal eesmärgil puistati laiali linaluid – linatöötlemise ropsmeid (AFM 2015).

Lubańi rajoonist pärit informantide väitel põletati vastlanukku juba sõjajärgel ajal, kuigi vanemates arhiivitekstides ega trükitud allikates ei ole säilinud andmeid Lubańi vastlakombestiku kohta.

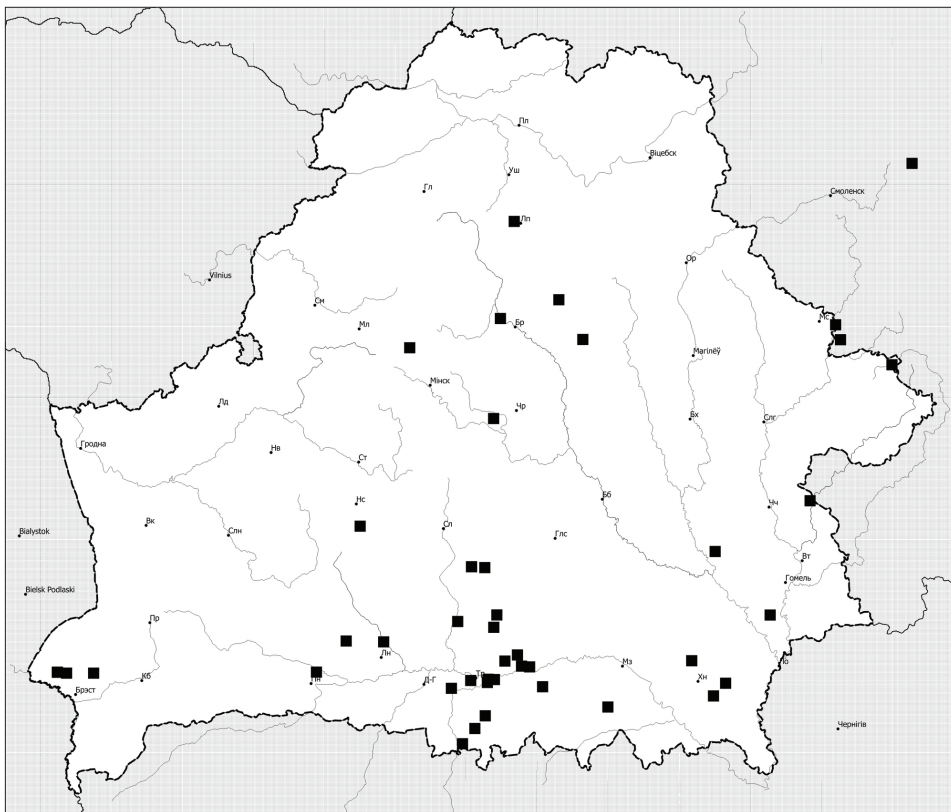
Vaat kes teeb kodus nuku või pandi õlega kokkuseotud keppidele nais-teriided, või ka lihtsalt kuivale oksale, kasvõi rätik seotakse. Ja selle nukuga käidi kogu külas ringi. Inimesed tulid välja ja sidusid selliseid poest ostetud linte, öeldi "patte kinni siduma". Kantakse nukk küla taha ja pannakse põlema (Varfalameyeva 2010: 121).

Mitmes Lubańi rajooni külas süüdati nuku asemel linaluud või õled. Mõnikord põletati linaluid mitte lõkkes, vaid täideti nendega pilakut (elamu valgustamiseks kasutatud seadeldis enne elektrit ja petrolilampe), ja selle järgi, kuidas liikus suits, ennustati tulevast linasaaki.

Kevade kutsumine

Valgevene lõunaosas kutsuti vastlaajal kevadet kas laulude või hüüetega (vt kaarti nr 3). Kevade kutsumiseks kasutatud vastlalaule süžeed ei erine teistest kevadistest lauludest, mida esitati muudel kalendripühadel. Valgevene eri osades hakati kevadet kutsuma alates issandailmumise pühast (kolmekuningapäevast) ja see lõppes lihavõtetega, kutsumise algust seostati kindlate pühade või loodusnähtustega (Varfalameyeva 2001: 53; 2004: 83, 87; 2006: 94, 100; 2008: 67, 103; 2010: 122, 124; 2012: 106–110). Kevade kutsumise eripäradena vastlaajal võib välja tuua mõned näited:

- Valgevene kaguosas võis see toimuda tihedas seoses talve ärasaatmisega lõkke ääres, kus süüdati nukk. Siarhei Vöskvarka on Lubańi rajoonist üles kirjutanud: "Nii kaua, kui nukk põleb, lauldakse vastlalaule, aga kui kukub, hakatakse laulma kevadlaule, ringmängus käidi ümber lõkke. See on esimene kevade laulmine" (Varfalameyeva 2010: 122).
- Žytkavičy ja Pietrykaŭ rajoonist on talletatud kevade kutsumine, käes kombetalituse juurde kuuluv leib (Mashynski 2014: 242–243).
- Žytkavičy ja Pietrykaŭ rajoonist leidub teateid kevade kutsumisest, juust käes. Kazímír Mashynski kirjeldus 20. sajandi algusest Žõtkavitši rajooni Djakovitši külast: "Pühapäeva õhtul enne vastlapäeva kogunevad tüdrukud ja laulavad kevadet. On komme, et nad peavad juustu kaasa võtma. Pärast laule on muusika ja tants. Kevadlaule lauldakse vastlapäevast nelipühadeni, aga edaspidi ei laulda neid enam koos nagu esimesel päeval, vaid siis kui keegi tahab, igitüks omaette (Mashynski 2014: 243).

Kaart 3. Kevade kutsumise kombe levik Valgevenes vastlaajal.

Žōtkavitši rajooni Pogosti külas mäletavad vanemad naised, et vastlaaegset kevadekutsumist saatis laste ühissöömaaeg kõrgemal kohal (heinakuhja otsas või kuuri katusel), kuid seda ei tehta omakeskis ega oma küla inimeste jaoks, “kommet demonstreeritakse”, kui tulevad ajakirjanikud (AFM 2017).

Kevade tulekut kujutati ka esemeliselt, küpsetades linnukujulisi küpsiseid. Näiteks Leltšōtsi rajooni Toneži külas on ornitomorfseid küpsetised vastlapühade üks kalendaarseid sümboleid koos ehitud kuuse ja nukuga. Praegu on nuku süütamine peo kulminatsioon, kuid küla vanemate elanike sõnul seda veel 1990. aastatel ei praktiseeritud (AFM 2014, 2017).

Küla kombestikku uuris 1930. aastal etnomusikoloog Zinaida Evald (Eval'd 1979) ja 1960. ja 1990. aastatel Zinaida Mažeiko (Mozheiko 1971, 1983, 2011), paljud uurijad, sealhulgas käesoleva artikli autor, sõitsid Toneži 2000. aastatel.

Foto 2. Homieli oblasti Žōtkavitši rajooni Pogosti küla folklooriansambel Mežduretšje demonstreerib vastlakombestiku kevadekutsumist 25. veebruaril 2017 (vastlalaupäev). Alena Leškevitši foto 2017.

Erinevatel aegadel tehtud jäädvustused võimaldavad jälgida vastlate tähistamise muutmist kogu 20. sajandi vältel. Etnomusikoloogid fikseerisid laule, mis kõlavad vastlate tähistamisel, kuid neid käsitletakse kevadiste lauludena, vastlaid ei mainita. “Kevadet kutsuda” (tsirgulaule laulda) võidi Tomežis alates sellest, kui saabusid esimesed rändlinnud (erinevate informantide väitel peetakse silmas mingeid parte või värvulisi). Ka teisi laule võidi laulda kogu kevadise aja jooksul. Leidub teateid, et 1970. aastast lauldi tsirgulaule vastlanädala viimasel päeval (AFM 2017).

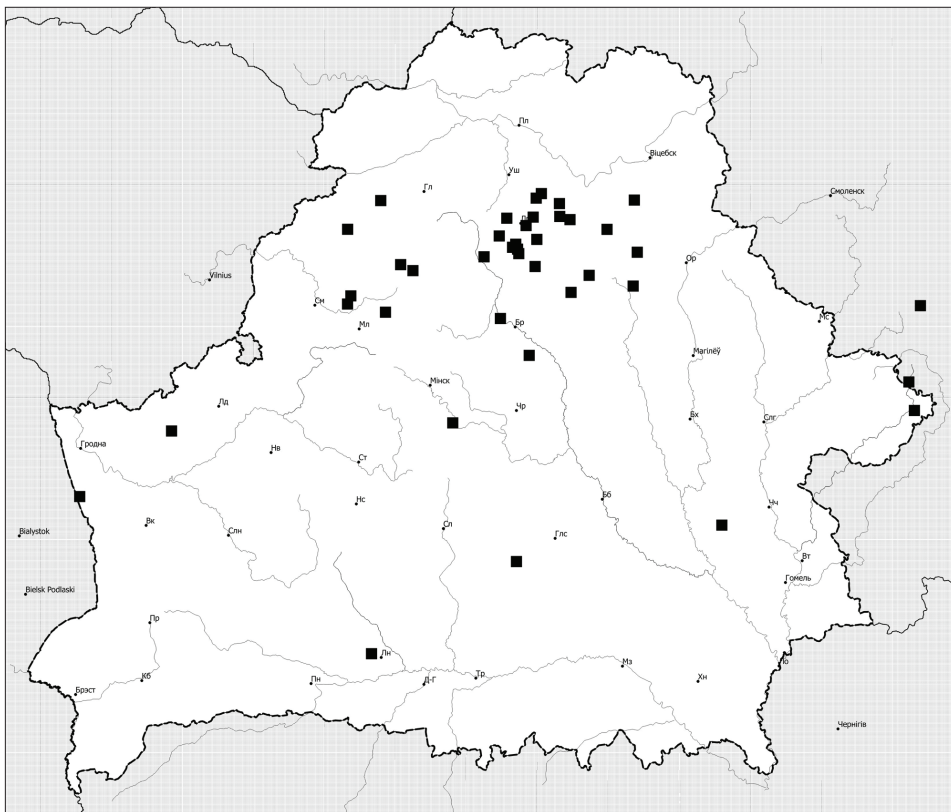
Nii on jälgitav jätkuv “tendents kombestiku lühenemisele ja mitme kombe ühtesulamisele” (Mozheiko 1971: 61), mida täheldas Zinaida Mažeiko juba 1960. aastatel. Ahendab ka püha ruumiline mõõde: kultuuritöötajate eestvõttel kogunevad kõik osavõtjad kõrgemale kohale, mida kutsutakse tsirgumäeks (Чарнычовы горы), kuigi varem käisid seal üksnes lähemate majapidamiste elanikud. Teised kutsusid kevadet teistelt kõrgendikelt, aga ka heinakuhja otsast või kuuri katuselt (AFM 1024, 2017).

Foto 3. Homieli oblasti Lelčycy rajooni Toneži küla elanikud laulavad laulu “Oi, tsirgukelinnuke” (Ой, чирочка-лiннiкe), hoides käes linnukujulisi küpsiseid. 26. veebruar 2017, vastlapühapäev. Alena Leškevitši foto.

Muutub osalejate vanuseline koosseis. Praegu kutsuvad kevadet kõik põlvkonnad. Zinaida Mažeiko ülestähenduste kohaselt “tsirgutasiid” (чыркaвалi) 1960. aastatel lapsed ja noorukid kõrgendikel omapäi, aga kesk- ja vanemas eas naised laulsid samal ajal kevadlaule kodus. Abiellumiseelsetel noortel kandusid kalendaarsed laulud tagaplaanile: “Tonežis [---] neiid solvuvad, kui neil palutakse laulda kevadlaulu “Oi, tsirgukelinnuke”. “Meie enam ei tsirguta,” vaidlevad nad vastu, mis tähendab sama nagu “me oleme juba täiskasvanud”” (Mozheiko 1971: 30–31, 56).

Tänapäeval Tonežis täheldatud kevade kutsumine erineb mõnevõrra varasematest ülestähendustest, kuigi järjepidevus on jälgitav. Kombestiku variant, mis varem oli iseloomulik ainult osale külast, on nüüd üldistatud kogu Tonežis käibivaks. 2016. aastast on püha kuulutatud Valgevene vaimse kultuuripärandi osaks. See staatus aitab Tonežil saavutada üldsuse ja ajakirjanduse tähelepanu. Võõraste suurem arv toob kaasa kevade kutsumise mõningase demonstratiivsuse, mis varem nii silma ei torganud. Kombestiku muutusi võib käsitleda kohaliku kogukonna katsena säilitada kevade kutsumise traditsiooni uuenenud demograafilistes ja sotsiaalmajanduslikes oludes.

Kaart 4. Kiigel kiikumise kombe levik Valgevenes vastlaajal.

Vene folkloristid Tatjana Agapkina ja Jekaterina Dorohhova määratlevad vastlaaege kiikumise kevadperioodi tegevuseks (Dorokhova 2003: 686; Agapkina 2000: 35), mis on iseloomulik ka suuremale osale Valgevene põhjaosast (vt kaarti 4). Kuid kiikumise ajal kevade kutsumist on Valgevenes harva täheldatud, peamiselt lauldi kiigel armu- ja abielulaule või perekondlikke ja olmelisi laule (Dorokhova 2003: 734; Mazheyka 1981: 76; Prybylova 2010: 41). Kiigel kiikumist võib vaadelda kui kevade kutsumise tegevust piirkonnas, kus verbaalseid pöördumisi esineb harva.

Kokkuvõte

Valgevene vastlatele on iseloomulik selle kohalike ilmingute mitmekesisus, millest sugugi kõik ei ole tänapäevani aktiivses käibes säilinud. Sageli võib neist kuulda vaid vanemate elanike juttudest või arhiivi- ja trükiallikatest. Tänapäevane avalik vastlatähistus on sageli korraldatud standardse stsenaariumi järgi ning selle peamised elemendid on nuku põletamine, pannkoogid ja spordivõistlused (AFM 2013–2017). Mõnikord küsitlevad külade kultuuriasutuste töötajad vanemaid elanikke ja koostavad stsenaariumid nende jutustuste põhjal. Kultuuritöötajate korraldatud ettevõtmised aitavad säilitada kalendrikombestikku, olgu või muudetud kujul. Nende initsiatiivita säiliks vastlate tähistamise kohalikud variandid võib-olla ainult pärandikandjate mälus ja kaoksid jäägitult aktiivsest käibest.

Kodudes piirduakse vastlate tähistamisel tavaliselt pannkookide, rikkaliku toidulaua ja külaskäimisega. Vastlad on valgevenelaste silmis väärtuslik kultuuripärand: püha tähistamise kaks kohalikku varianti (Gomeli oblasti Leltšõtsi rajooni Toneži küla ja Vitsiebski oblasti Haradoki rajooni oma) on kantud vastavalt UNESCO konventsioonile mittemateriaalse kultuuripärandi nimistusse.

Tõlkinud Asta Niinemets

Tänuavaldus

Artikkel põhineb Eesti Kirjandusmuuseumis 21. novembril 2017 Eesti-Valgevene projekti seminaril peetud ettekandel. Seminarisarja toetavad Euroopa Regionaalarengu Fond (Eesti-uuringute Tippkeskus) ja IUT 22-5.

Allikad

AIAEF – Valgevene Teaduste Akadeemia Kultuuri-, Etnograafia ja Folkloristika Instituudi arhiivid.

AFM – Autori välitööde materjalid.

Kirjandus

Agapkina, Tatiana 2000. *Etnograficheskie sviazi kalendarnykh pesen. Vstrecha vesny v obriadakh i fol'klore vostochnykh slavian*. Moskva: Indrik.

Bessonov, Petr 1871. *Belorusskie pesni, s podrobnymi ob"iasneniiami ikh tvorchestva i iazyka, s ocherkami narodnogo obriada, obychaia i vsego byta*. Moskva: Tipografiya Bekhmeteva na sretenke.

Dorohhova, Ekaterina 2003. Maslenitsa. Pashina, Ol'ga (toim). *Smolenskii muzykal'no-etnograficheskii sbornik*. Kalendarnye obriady i pesni. Vol. 1. Moskva: Indrik, lk 691–751.

Eval'd, Zinaida 1979. *Pesni Belorusskogo Poles'ia*. Moskva: Sovetskiy kompozitor.

Gílevich, Níl (toim) 1973. *Pesní siamí vosak*. Mínsk: Vysheyshaya shkola.

Gílevich, Níl (toim) 1974. *Pesní narodnykh svyat í abraadaŭ*. Mínsk: Vydavetstva BDU.

Kazloŭskí, Stafan-Yaraslaŭ 2015. *Zhanochaya zapustovaya místeryya 1947 g*. Volodína, Tat'jana (toim). *Belaruskí fal'klor. Materyyaly í dasledavanní*. Vol. 2. Mínsk: Belaruskaya navuka, lk 382–392.

Leškevič, Alena 2016. *Transfarmatsyya svyatkavannya belaruskay Maslenítsy ŭ savetskí chas*. Višneŭskí, M. Í. (toim). *Vesník Magíloŭskaga dzyaržaŭnaga ūniversíteta ím'ya A. A. Kulyashova*. Ser. A. Gumanítarnyya navukí. № 2, Magíloŭ: MDU ím. A. A. Kulyashova, lk 26–31.

Mazheyka, Zínaída 1981. *Pesní belaruskaga Paazer'ya*. Mínsk: Navuka í tekhnika.

Mashynskí, Kazímír 2014. *Uskhodnyaye Palesse*. Mínsk: Belaruskaya navuka.

Mozheiko, Zinaida 1971. *Pesennaia kul'tura belorusskogo Poles'ia: selo Tonezh* Mínsk: Nauka i tekhnika.

Mozheiko, Zinaida 1983. *Pesni belorusskogo Poles'ia*. Vol. 1. Moskva: Sovetskii kompozitor.

Mozheiko, Zinaida 2011. *Ekologiia traditsionnoi narodno-muzykal'noi kul'tury*. Mínsk: Belarusskaya navuka.

Novak, Valentina 2008. *Regíyanal'na-lakal'nyya asablívastsí fal'klornykh tradytsyy Dobrushchyny*. Stankevich, A. A. (toim). *Zyamlya charoŭnaya dabra: Dobrushskí kray: gístoryya í suchasnasts'*. Gomel': Polespechat'.

Prybylova, Vasílína 2010. *Muzychny landshaft pesenna-abradavykh tradytsyy Maslenítsy Verkhnyaga Padnyaproŭya*. Mínsk: Belaruskaya dzyaržaŭnaya akademiya muzykí.

Romanov, Evdokim 1912. *Belorusskii sbornik*. Vol. 8. Vil'na: Tipografia A. G. Syrkina.

Sheyn, Pavel 1874. *Belorusskie narodnye pesni, s otnosiashchimisia k nim obriadami, obychiiami i sueveriiami, s prilozheniem ob"iasnitel'nogo slovaria i grammaticheskikh primechanii*. Sankt-Peterburg: Tipografia Maykova.

Tolstaja 2005 = Tolstaia, Svetlana 2005. *Polesskii narodni kalendar'*. Moskva: Indrik.

Valodzina, Tatsiana & Kuharonak, Tatsiana 2015. *"Jadranoje zyta gaspadara klich..."*: *kaliandarny god u abraadah i zvyhajah*. Mínsk: Belaruskaya navuka.

- Varfalameyeva, Tamara (toim) 2001. *Tradytsyynaya mastatskaya kul'tura belarusaï. Vol. 1: Magilouškaye Padnyaproïe*. Mínsk: Belaruskaya navuka.
- Varfalameyeva, Tamara (toim) 2004. *Tradytsyynaya mastatskaya kul'tura belarusaï. Vol. 2: Vítsebskaye Padzvinne*. Mínsk: Belaruskaya navuka.
- Varfalameyeva, Tamara (toim) 2006. *Tradytsyynaya mastatskaya kul'tura belarusaï. Vol. 3: Grodzenskaye Panyamonne*. Book 1. Mínsk: Vysheyshaya shkola.
- Varfalameyeva, Tamara (toim) 2008. *Tradytsyynaya mastatskaya kul'tura belarusaï. Vol. 4: Brestskaye Palesse*. Book 1. Mínsk: Vysheyshaya shkola.
- Varfalameyeva, Tamara (toim) 2010. *Tradytsyynaya mastatskaya kul'tura belarusaï. Vol. 5: Tsentral'naya Belarus'*. Book 1. Mínsk: Vysheyshaya shkola.
- Varfalameyeva, Tamara (toim) 2012. *Tradytsyynaya mastatskaya kul'tura belarusaï. Vol. 3: Gomel'skaye Palesse í Padnyaproyje*. Book 1. Mínsk: Vysheyshaya shkola.
- Yakimenko, T. P. 1987. Stilevyye cherty maslenichnogo tsikla severobelorusskikh vesenne-kalendarnykh napevov. Zarenok, N. N. (toim). *Voprosy kul'tury i iskusstva Belorussii*. Vol. 6. Minsk: Vysheyshaya shkola.

Summary

Belarusian Maslenitsa: Local features and current situation

Alena Leshkevich

Researcher, Centre for the Belarusian Culture, Language, and Literature Researches
National Academy of Sciences of Belarus
sionniaviecier@gmail.com

Keywords: Shrovetide, bidding farewell to winter, calling the spring, burning a dummy, masking, songs

The article gives an overview of the celebrations held during Maslenitsa (Butter Week, the week before Great Lent) in Belarus, describing local peculiarities and the current situation.

In Belarusian calendar-related customs, Maslenitsa stands on the borderline between the winter and spring calendar cycle. The name of the holiday in Belarusian (*maslenka*) and its variants are derived from the word *maslo* (butter), which refers to the importance of dairy products in the holiday meals.

During Maslenitsa, all Belarusians eat blini and dairy products, go for rides, visit friends, and sing. Local variants of celebrations have been very diverse. The peculiarity of northern Belarus was masking and the symbolic 'burying' of winter, carried out mainly by women. The reminiscences recorded in the borderland regions of the Vitebsk, Mogilev, and Minsk oblasts (north-eastern part of Belarus) describe the honouring of young families and midwives, as well as processions related to these events, marking

of young bachelors, swinging, and singing Easter songs – the entire diversity of Maslenitsa. The eastern part of Belarus featured the burning of straw dummies during Maslenitsa, and in the south a characteristic ritual was calling the spring, for which bird-shaped cookies were baked. Swinging is also classified as a spring ritual, which was known mainly in the northern part of Belarus. The most peculiar feature of Maslenitsa in western Belarus was the so-called women's rituals.

Archaic motifs have survived in the customs of Maslenitsa until today, although in Belarusian cities not local traditions but rather those rooted in Russian cultural heritage are maintained – the ones that were disseminated in the mass media and methodological guidelines for cultural workers of the 1950s–1960s in the republics of the Soviet Union. Most of the rituals have lost their magic meaning, yet Maslenitsa has preserved its inherent playfulness, world perception characteristic of holidays, energy, and activeness.